

esse secundum diversas naturas; et ita traditur in dicta Epist. 10 Cyrill., ex Concilio Alexandrino. At vero, si locutio fiat per relativum reciprocum, dicendo Christum esse subiectum sibiipsi, minus necessaria videri potest determinatio, quia illudmet relativum includit suppositi identitatem; nihilominus tamen illa locutio rejicienda est, quia simpliciter prolata, quamdam in se repugnantiam involvit; nemo enim sibi ipsi subicitur, sicut nec est inferior aut minor se ipso; et ita in dicto Concilio Alexandrino absolute rejicitur.

DISPUTATIO XLIV,

In duas sectiones distributa.

DE SERVITUTE CHRISTI.

Quoniam servitus subjectionem includere videatur, aliquid tamen importat præter subjectionem; servus enim relationem dicit ad dominum, unde de ratione servi est, ut non solum sit subditus alteri, sed etiam omnino sit sub dominio alterius. Propter hanc ergo rationem, disputationem diversam a præcedenti propono, et quia ex diversis Patrum locutionibus singularis et propria difficultas in hac materia orta est; primo ergo rem ipsam, deinde modum loquendi explicabimus.

SECTIO I.

Utrum Christus, ut homo, vere ac proprie sit et dici possit servus Dei.

1. *Prima sententia.* — *Fundamentum ex Conciliorum testimonio.* — Prima sententia negat Christum, etiam cum illo addito, *ut homo*, vere posse dici servum Dei secundum propriam ac legitimam significationem hujus vocis *servus*, et consideratis omnibus conditionibus et imperfectionibus quas vera ac propria servitus includit ac requirit. Hanc sententiam sic expositam apud nullum antiquorum Scholasticorum invenio. Non tamen desunt novi Theologi, qui non solum censent hanc sententiam esse veram, sed etiam de fide definitam. Præcipuum ac fere unicum fundamentum hujus sententiæ sumitur ex definitione Concilii Francofordiensis, contra Elipandum, qui Christum, sicut adoptivum, ita et servum appellare ausus est; quem æque utroque titulo Concilium reprehendit ac damnat. Unde Adrianus Papa in sua epistola sic ait: *Tanta nimirum eos temeritatis dementia deludit, ut adoptivum eum filium, quasi purum hominem, calamitati humanæ subiectum, et*

(quod pudet dicere) servum eum impii et ingrati tantis beneficiis, liberatorem nostrum non peritescitis venenosa fauce susurrare. Cur non veremini, queruli obtretractores, Deo odibiles, illum servum nuncupare? In quibus verbis (si quis recte perpendat parenthesis illam, quod pudet dicere) magis damnat Pontifex servi quam filii adoptivi appellationem. Et infra subjungit: *Etsi in umbra Prophetiæ dictus est servus, propter servilis formæ conditionem quam sumpsit ex Virgine, etc., numquid propterea nomen servi ei imponere debemus?* Unde concludit, postquam cessavit umbra, et manifestata est veritas quæ sub allegoria latebat, non esse vocatum Christum ab Apostolis et Evangelistis servum, sed dominum. Ac tandem: *Nostrum (inquit) opus est ut simus servi per conditionem, et filii per gratiam adoptionis; opus ejus est, ut sit unicus, proprius et dilectus Filius Dei.* Similia multa habentur in epist. Concilii ad Episcopos Hispaniæ; nam eodem modo damnat dicentes Christum esse servum, et dicentes esse filium adoptivum, ut videre licet præsertim in fine epistolæ. Ubi ratio redditur, *quia alia est persona proprii filii, alia servi*, qua significatur, servitatem non minus, imo magis requirere personam alienam et extraneam, quam adoptionem. Ac denique exponuntur Scripturæ, quæ interdum Christum appellant servum, ut intelligantur non de conditione servitutis, sed de humilitatis obedientia, qua factus est obediens usque ad mortem. Huic Concilio adungi solet aliud antiquius, Alexandrinum, scilicet, quod habetur in epist. 10 Cyrilli. Sed Concilium illud nihil ad rem præsentem facit, ut inferius videbimus.

2. *Auctoritas Patrum.* — Secundo, fundatur hæc sententia in Sanctorum dictis. Primum sit Chrysostomi, hom. 13 in epist. ad Hebræos, ubi ait Christum, nunc sursum sedentem ad dexteram Patris, non esse ministrum nec servum, sed hoc cujusdam concessionis fuisse pro statu viæ. Unde subdit: *Sicut factus servus, non mansit servus, sic et minister factus, non mansit minister, non enim ministri est sedere, sed stare.* Quorum verborum sensus idem esse videtur, qui in Concilio Francofordiensi insinuat, nimirum Christum in statu viæ assumpsisse ministerium et humilitatem servi, cum tamen secundum veritatem et propriam conditionem servus non sit; alioqui etiam in gloria servus mansisset, cum eandem naturæ conditionem retineat. Secundum testimonium sit Athanasii, serm. 3

cont. Arian., ubi ait, Christum interdum vocari *servum appellatione, non veritate, ad eum modum (inquit) quo filius se solet servum nominare*; et ad hoc inferius adducit differentiam a Paulo inter Moysem et Christum constitutam, ad Heb. 3, dicente: *Et Moyses quidem fidelis erat in tota domo ejus tanquam famulus, Christus vero tanquam filius in domo sua.* Tertium, Eusebii Emissen., qui in homil. 6 de Pasch., dicit oblatum esse pro nostro peccato hominem justum, *qualem nostra regio non habet; quia nec subvenire peccato poterat simili peccato obnoxius, nec intervenire pro servis astrictus legibus servitutis.* Unde infra concludit offerendum fuisse eum, *qui esset ejusdem generis, sed non ejusdem conditionis, et longe alterius libertatis.* Quartum est Leonis Papæ, serm. 1 de Nativit., ubi sic inquit: *Assumpta est de matre hominis natura, non culpa; creata est forma servi sine conditione servili, quia novus homo sic contemperatus est veteri, ut et veritatem susciperet generis, et vitium excluderet vetustatis.* Quintum, ex Augustino, tractat. 3 in Joan., circa illa verba: *Lex per Moysen data est, etc.: Per servum (inquit) lex data est, per imperatorem indulgentia.* Et infra: *Servus agere secundum legem potest, solvere a reatis legis non potest.* In Concilio etiam citato afferuntur alia verba Augustini, ex quadam ejus homil. 36: *Dominus noster etiam in forma servi non servus, sed in forma etiam servi dominus fuit.* Sextum sit Cyrill. Alexand., in Expositione Symboli Niceni, circa medium, dicentis: *Accepti autem (scilicet Verbum) formam servi ut liberi, non servus existens ad libertatis rediit gloriam. In similitudine hominum factus est, qui, in forma et in Patris aequalitate non homo existens, ut fieret in similitudine Dei secundum participium locupletatus est.* In quibus verbis ultimis significat radicem ob quam Christus ut homo non est servus, scilicet, quia humanitas ejus secundum participium divinitatis locupletata est. Septimum sit Theodoretus in impugnatione sexti anathematis Cyrilli dicentis: *Quamvis Apostolus naturam a Verbo assumptam, formam servi appellet, quia ex se et ut prior assumptione talis est, tamen, unitate facta, non ultra locum habet servitutis nomen.* Unde inferius ea loca Veteris Testamenti, in quibus Christus servus vocatur, indicat esse intelligenda ratione naturæ assumptæ, ad explicandam conditionem quam ex se habet, non statum quem habet post unionem.

3. Octavum et præcipuum testimonium est

Damasc., lib. 3 de Fide, c. 12, in quo, tractans de ignorantia et servitute respectu Christi, eodem modo de illis loquitur, et æque illas excludit ab hoc mysterio; et in summa ait, si natura humana assumpta secundum se sumatur, et mente præscindatur a Verbo, inveniri ex se ignorantem et servam, verum ob personæ identitatem atque indivulsam conjunctionem, futurarum rerum notitiam consecutam esse. Unde subjungit: *Quia illud quoque sciendum est, eum ne servum quidem dicere nobis licere; servitutis enim ac dominationis vocabula non naturas indicant, sed ex eorum sunt genere quæ ad aliud referuntur, quemadmodum et paternitatis et filietatis voces; hæc enim non essentiam, sed affectionem et relationem ostendunt; nam quemadmodum de ignorantia a nobis dictum est, si exilibus quibusdam cogitationibus, id est, subtilibus mentis imaginationibus, id quod creatum est ab eo quod increatum est sejunctur, sane servilis ordinis esset caro, nisi Dei Verbo copulata esset; at cum semel ei personaliter unita sit, quoniam jam pacto in servilem classem redigetur?* et adjungit rationem aliam, dicens: *Nam cum unus Christus sit, sui ipsius profecto et servus et dominus esse nequit; hæc enim non ex eorum numero sunt quæ simpliciter dicuntur, sed quæ cum aliquo conferuntur.* Cujusnam igitur servus erit? Patrisne? ergo non omnia quæ Pater habet, Filii quoque sunt; siquidem Patris servus est, sui ipsius autem minime. Ex quo in fine concludit: *Qui servum eum dicunt, unum Christum instar Nestorii in duos dividunt.* Et ad testimonia in quibus appellatur servus, eandem expositionem adhibet, scilicet, quod appellatione tantum ita interdum vocetur propter assumptam passionis humilitatem, et eandem doctrinam indicat, lib. 4, cap. 8 et 19, quam etiam transcripsit Nicetas, lib. 3 Thesauri, c. 38.

4. *Scripturarum testimonia.* — Tertio, possumus argumentari ex Scriptura, quæ primo loco afferenda fuisset; tamen, quia nihil ex ea potest firmum afferri, nisi aliquo modo fundetur in Patrum auctoritate, ideo hoc loco melius collocatur. Adrianus ergo argumentatur ab auctoritate negativa Scripturæ, quia nunquam in Testamento Novo Christus, servus appellatur. Quod est signum eam appellationem, ubi in Testamento Veteri reperitur, fuisse figuratam, cum in Novo, eo quod in eo jam sit revelata veritas, fuerit præter usam. Ponderat deinde Adrianus, etiam in ipso passionis et mortis articulo, Christum non vo-

casse Deum, dominum, sed Patrem suum, dicens: *Pater, si fieri potest, transeat a me calix iste.* Et in cruce: *Pater, dimitte illis, non enim sciunt quid faciunt.* Et iterum: *Pater, in manus tuas commendo spiritum meum.* Si enim Christus se servum agnosceret, certe aliquando verbis suis hoc esset professus, et maxime in eo tempore in quo summam imbecillitatem assumptæ naturæ experiebatur; et tamen id non fecit; quin potius in eodem articulo passionis sese dominum et regem ostendit, latroni paradisu[m] promittens. Nec refert quod in cruce Patrem, Deum suum appellaverit, quia distincta est Dei et domini appellatio, ut sumitur ex Damasc., lib. 4 de Fide, c. 8 et 19; ubi, tractans verba Christi, Joann. 20: *Ascendo ad Deum meum, et Deum vestrum,* significat ita Christum distinxisse, quia aliter est Deus noster, aliter ipsius Christi; noster enim ita est Deus, ut sit etiam dominus; non sic autem Christi, sed tantum Deus. Possumus etiam addere, quod in Novo Testamento non solum Christus non vocatur servus, verum etiam differentia in hoc constituitur inter ipsum et alios Prophetas, quod imprimis potest sumi ex parabola, Matth. 21, de Patrefamilias habente vineam, ad quam iterum atque iterum servos misit, tandem vero filium et hæredem, hoc est, Christum, qui jam non servus appellatur. Sumi etiam potest ex illo Pauli, ad Heb. 3: *Amplioris gloriæ iste præ Moyse dignus est habitus, quanto ampliore[m] honorem habet domus, qui fabricavit illam. Et Moyses quidem fidelis erat in domo ejus tanquam famulus, Christus vero tanquam filius in domo sua.* Unde Augustinus, tract. 14 in Joannem, expendens illa verba: *Pater diligit Filium, et omnia dedit in manu ejus, ut nosset (inquit) qua distinctione dictum sit, Pater diligit Filium. Quare enim? Pater non diligit Joannem? Et tamen non omnia dedit in manu ejus. Pater non diligit Paulum? Et tamen non omnia dedit in manu ejus. Pater diligit Filium, sed quomodo pater filium, non quomodo dominus servum; quomodo unicum, non quomodo adoptatum.*

5. *Rationibus probatur prima sententia.* — Quarto, afferre possumus rationes quas præcipue Damascenus et Adrianus indicant. Prima est, quia Christus, ut homo, non est filius adoptivus; ergo neque servus. Patet consequentia, quia magis aliena est a filio naturali conditio servitutis quam adoptionis, magisque extranea est persona servi quam filii adoptivi. Unde Christus etiam ad filios ado-

tivos dixit: *Jam non dicam vos servos, sed amicos,* quia vera amicitia cum Deo, et filiatio adoptiva ita perficit hominem, et elevat ad consortium divinæ naturæ, ut denominationem servi quasi expellere aut superare videatur; ergo multo magis filiatio naturalis hujusmodi denominationem auferet.

6. *Secunda:* Christus, ut homo, nullam habuit conditionem servi, nisi obedientiam et subjectionem ad Deum; sed hæc non sufficit ad constituendum servum; ergo. Totum antecedens sumitur ex epist. Concilii Francofordien., ubi sic dicitur: *Etsi Christum Propheta servum nominavit, non tamen conditione servitutis, sed ex humilitatis obedientia, qua factus est Patri obediens usque ad mortem;* in his enim verbis et conditionem servi a jure subjectionis et obedientiæ distinguit, docens, posterius hoc non sufficere ad proprium servum constituendum; quod certe per se manifestum est; homo enim ingenuus subditus et obediens est ei cujus non est servus; et deinde negat in Christo fuisse eam conditionem servitutis, quæ præter subjectionem ad propriam servi rationem requiritur. Hoc autem neque ibi probatur, nec declaratur quænam sit hæc conditio servitutis. Unde quidam ita utrumque præstant, quia ratio et conditio servitutis præter subjectionem includit negationem quandam communicationis in propriis bonis ipsius domini, et consequenter etiam conjunctionis, ad quam illa bonorum communicatio consequatur; sed Christus, ut homo, ita fuit subjectus Deo, ut non fuerit distinctus personaliter a Deo; ex quo ortum est ut summam cum illo habuerit communicationem in excellentia et majestate et omnibus bonis; hac ergo ratione fuit Christus subjectus sine conditione servili. Major supponitur ut manifesta ex Aristotele, 1 Polit., c. 3, et ex ipsomet nomine servi; nam, si in bonis, in honore et sede cum domino communicat, quid est cur possit servus appellari?

7. Et potest præterea in hunc modum explicari, quia omnis alia conditio servi potest in non servo reperiri; si hæc vero cum aliis adsit, servus necessario constituitur; ergo si gnun est hanc esse necessariam et quasi propriam conditionem servitutis: antecedens patet, quia quod servus non sit capax domini, sed quidquid acquirit, adquirat domino, commune potest esse filiis, si humana jura id statuunt, et aliis subditis ingenuis, si hac conditione subiiciantur. Similiter, quod dominus

habeat potestatem in servum, ut eo utatur in omnem usum, commune etiam potest esse non servis; nam pater posset similem potestatem habere in filium; imo etiamsi Deus daret patri facultatem interficiendi filium, non ideo esset servus, quia semper communicaret cum patre in honore et in bonis, quia esset hæres ejus; præter hæc autem nihil aliud reperitur in servo quod sit proprium servi ut sic, præter illam negationem communicationis in bonis. Confirmatur appposito exemplo, nam, si quis ancillam in uxorem ducat, hoc ipso desinit esse ancilla, ut indicavit Leo Papa, epist. 92 ad Rusticum, dicens, *nuptiarum fœdera tunc esse legitima, si sint inter ingenuos;* id autem non est nisi quia matrimonii vinculum quodammodo facit unum ex duobus, ita ut eisdem bonis et honoribus ac titulis fruantur; et ideo Arist., 1 Polit., cap. 1, barbaros appellat eos, apud quos uxores in servorum gradu habentur; ergo signum est illud consortium et communicationem in bonis repugnare servituti. Multo ergo magis personalis unio inter humanam et divinam naturam exclusit a Christo ut homine rationem servi, et ab humanitate assumpta statum seu conditionem servilem; nam in eodem throno cum Deo collocata est, ut constat Apoc. 5 et 7, et ipsamet divinitate est sanctificata et deificata, ut supra, q. 7, late vidimus, et eadem patriæ adoratione cum Deo colitur, ut q. 25 videbimus. Ac denique eisdem honoris titulis gaudet; nam hic homo est vere Deus et creator, ut q. 16 late visum est; qua ratione dixit Cyril., ep. contra libidinosos, citata in VI Synod., act. 6, tom. 5, Verbum propria gloria carnem illustrans, Deum decentibus dignitatibus illam implevisse; et Athanas., ibidem citatus, in epist. ad Eupsichium ait, carnem propter unionem ad Verbum cognomine dignitatem accepisse.

8. *Secunda sententia.* — *Fundamentum ab auctoritate Scripturæ.* — *Evasionis modus reicitur.* — Secunda opinio est, Christum ut hominem esse et appellari posse servum Dei. Hanc docuit expresse D. Thomas, in hac quæst., art. 1, ad 2, ubi tam proprie ait Christum ut hominem appellari servum Patris, sicut subjectum Patri, quod late prosequitur toto art. 2. Et infra, q. 23, art. 4, ad 3, in hoc constituit differentiam inter servitutum et filiationem adoptivam, quod illa non tantum respicit personam, sed etiam naturam; et ideo potest Christo ut homini attribui. Quibus locis manifeste supponit D. Thomas unionem

hypostaticam non exclusisse ab humana natura eam conditionem servitutis quam habet connaturalem; et ab ea ut sic ait Christum ut hominem denominari servum. Eandem sententiam tenet Palud., in 3, d. 12, q. 3, in primo dicto tertiæ opinionis; et Cajet. hic, art. 1 et 2, et omnes Thomistæ. Ex quibus quidam recens auctor scripsit, veram Theologiam, imo et ipsam fidem, docere Christum ut hominem esse servum. Ex antiquis etiam hoc tanquam certum supponit Bassol., in 3, d. 9, arg. 1; et in solutione id plane admittit. Durandus etiam (quamvis hoc expresse non attingat), cum admittat Christum ut hominem esse filium Dei adoptivum, a fortiori hoc dicet; et idem censendum est de Ricardo et Scoto. Imo, cum D. Thomas hoc ex professo docuerit, et reliqui Theologi antiqui sine disputatione id transegerint, videntur sane tanquam certum et indubitatum id supposuisse. Probatur autem primo ex Testamento Veteri, in quo frequentissime Christus nomine servi appellatur, ut Isaia 42: *Ecce servus meus; suscipiam eum,* etc. Qui locus de Christo exponitur Matth. 12, ut infra latius dicam. Idem Isai. 45, 49, 52 et 53; et Zachar. 3, est insignis locus: *Adducam servum meum Orientem; et Ezechiel. 34: Suscitabo super eas pastorem unum servum meum David.* Sed ad hæc et similia testimonia responderi solet ex Adriano et Damasceno supra, Christum illis locis esse dictum servum appellatione, non veritate, id est, allegorica et metaphorica appellatione; nam, quia in Scriptura veteri nondum erat Evangelica veritas propalata, ideo ad humilitatem Christi et obedientiam prædicendam, sub ænigmatibus servus appellatur. Verumtamen contra hanc expositionem objici potest primo generalis regula interpretandi Scripturam, quia, ubi potest sine inconvenienti cum proprietate intelligi, non est facile ad metaphoras recurrendum, quod maxime est in hac materia observandum, ne occasionem demus hæreticis similiter respondendi, quando, ex simili verborum proprietate, contra eos ostendimus et hominem esse verum Deum, et Deum verum hominem, vereque passum, mortuum, etc. Nam quod in proprietate hujus appellationis nullum sit majus inconveniens quam in reliquis, patebit ex dicendis. Secundo, quod in his locis nullum est metaphoræ indicium, quia non agitur in eis specialiter de obedientia aut humiliatione Christi per passionem, sed potius de excellentia et potentia ejus, ut patet ex verbis illis

Isa. 42: *Ecce servus meus, suscipiam eum; electus meus, complacuit sibi in illo anima mea. Dedi spiritum meum super eum, iudicium gentibus proferet, et cætera, usque ad illud: Et legem ejus insulæ expectabunt;* ubi Hieronymus notat: *Nec mirum si servus vocetur, factus ex muliere, factus sub lege, qui cum in forma Dei esset, humiliavit se, formam servi accipiens, et habitu inventus ut homo.* Ubi consulto videtur tacuisse humiliationem passionis et mortis, ut significaret, ob incarnationem solam dictum esse servum. Similiter Isaia 52: *Ecce (dicitur) intelliget servus meus, exaltabitur, et elevabitur, et sublimis erit valde.* Unde non alia ratione videtur Christus appellari servus his locis, nisi ut denotetur sermonem esse de illo ut homine, et ratione assumptæ naturæ. Unde Cyrillus, lib. ad Eoptium: *Si quis (inquit) dicat servum eum appellari, propter vocem sanctorum Prophetarum, nullo modo offendi decet; cognoverunt enim per revelantem eis Spiritum Sanctum, quod Verbum ex Deo Patre feret homo.* Ubi primum expendo, quod solam incarnationem reddit ut sufficientem causam illius appellationis. Deinde, quod satis significat illam appellationem esse propriam, cum sine offensione dicat posse a nobis usurpari, quod non semper licet in metaphoricis locutionibus. Unde et statim declarat appellationem hanc cum naturali filiatione non repugnare, dicens: *Erat quidem et sic liber tanquam filius, neque sic tamen mensuram exinanitionis optime factæ faciebat contemptibilem, configuratus nobis, servitutis jugo subditus.* Nec refert quod ibidem enumerat Cyrillus aliquos actus hujus servitutis, qui non conveniebant Christo ex debito servitutis, sed ex dignatione et humilitate, ut solvere tributum didrachma, et subdilectis legibus et tributis. Non enim hæc affert Cyrillus, ut significet appellationem servi ab his vel similibus actibus esse desumptam, cum aperte dixerit humanationem seu incarnationem Filii Dei fuisse propriam ejus causam; sed adducit illa ad exaggerandam exinanitionem, et extensionem (ut sic dicam) servitutis Christi, quomodo dicere etiam Patres solent, Christum non solum Dei, sed etiam hominum servum factum esse, ut videre licet apud Augustinum, conc. 3 in Psal. 103, ubi illud Isaia 55: *Justificabit ipse justus servus meus multos,* citat juxta translationem Septuaginta, *justificare justum bene servientem multis.*

9. Secundo, principaliter probari potest hæc sententia ex Novo Testamento, ex quo

imprimis afferri potest citatus locus Matth. 12, ubi de Christo exponuntur verba Isaia 42. Sed hic locus non omnino convincit, tum quia Evangelista non tribuit Christo appellationem illam, sed tantum refert quid de eo dixerit Isaia; non tamen declarat, an proprie vel metaphorice ita Christum nominaverit; tum etiam quia Matthæus non citat, *Ecce servus meus*, sed, *Ecce puer meus*, græce, *παις*, juxta Septuaginta. Quæ vox est magis ambigua, quamvis ubi non commode potest referri ad ætatem, servum tantum significare soleat, et ideo in præsentem hoc discrimen non multum referat, ut indicavit etiam Hieron., epist. 151 ad Algasia, q. 2, et ad Tit. 1, ubi ait vocem hebraicam ibi proprie significare servum. Sumitur etiam ex Aug., lib. 20 de Civit., c. ult., et lib. de Unit. Ecclesiæ, c. 7, ubi indifferenter his vocibus utitur, *pueri*, scilicet, et *servi*. Possumus etiam afferre illud Matth. 11: *Confiteor tibi, Pater, Domine cæli et terræ, etc.*; in his namque verbis Christus appellans Patrem suum Dominum, se ipsum servum profiteri videtur. Responderi autem potest, potius ex hoc loco oppositum colligi; ita enim distinguenda sunt verba illa, ut Patrem suum vocet, Dominum autem non suum, sed cæli et terræ. Sed quanquam hæc interpunctio bona sit, nihilominus Athanasius, serm. 3 contra Arianos, ex hoc loco probat, Verbum, postquam venit ad opus Patris absolvendum, et formam servi accepit, Patrem suum Dominum vocasse, quia, quando illum appellat Dominum cæli et terræ, res omnes, ab ipso conditas, nomine cæli et terræ complectitur, inter quas Christus ut homo enumeratur; non ergo se ipsum excludit, sed suum etiam Dominum, Patrem appellat. Sicut ibidem exponit illud Proverb. 8: *Dominus possedit me in initio viarum suarum, etc.* Nam ibi interpretatur loqui Sapientiam incarnatam, et ideo vocare Deum, Dominum. Ex quibus et aliis testimoniis sic Athanasius concludit: *Merito igitur, quia nos servi, cum talis effectus erat, quales nos eramus, servus appellatur, atque id studio humani generis ita fecit, quæ nobis ex natura servis, ubi suscepissemus spiritum Filii, fiducia esset, eum, qui naturalis Dominus noster erat, Patrem ex gratia nominare. Cæterum, quemadmodum nos, cum Dominum nostrum Patrem vocamus, non inficiamur nostram naturalem servitutem, quippe qui ejus opera sumus; ipse enim fecit nos, et non ipsi nos; ita, cum Filius, servi specie suscepta, has voces edit. Dominus creavit me, inficiari non debent*

divinitatis in illo eternitatem, aut eum in principio Verbum fuisse. In quibus verbis nonnulla continentur, quæ non parum huic sententiæ favent: unum est, sicut in nobis non repugnant sibi naturalis servitus Dei et filiatio adoptiva, ita in Christo non repugnare naturalem filiationem Dei cum servitute in assumpta natura. Aliud est, ad universale Dei dominium pertinere, ut sit dominus Christi, quatenus homo est, quandoquidem sub ea ratione inter res conditas continetur. Ultimum denique est (quod nunc agimus) interpretatio prædictorum Christi verborum, quæ sane non est proprio et genuino sensu aliena, nam propter naturalem filiationem Christus ita distinguit, ut specialiter Patrem suum appellaverit; propter generalem autem omnipotentiam et actionem, dominum vocaverit cæli et terræ, in quo non quidem expresse, et quasi speciali titulo, tamen saltem implicite et confuse, ac generali ratione, se ipsum ut hominem sub illo dominio comprehendit. Ac denique (quidquid sit de formali sensu verborum) tamen mediate (ut sic dicam), non est dubium quin ex illo optimum sumatur argumentum; quia certum est in nominibus cæli et terræ continens sumi pro contento; atque adeo illis comprehendi quidquid sub Deo cæli et terræ ambitu continetur; Christus autem ut homo sub Deo est, cum sit minor Patre, et sub cæli ac terræ ambitu continetur; est ergo Deus, dominus ejus, et consequenter ipse servus, cum hæc duo correlativa sint.

10. Potestque hoc testimonium seu argumentum confirmari ex verbis illis Pauli, 1 ad Cor. 3: *Omnia vestra sunt, vos autem Christi, Christus vero Dei;* nam Christus Dei esse dicitur, quia Deus in suum honorem ipsum fecit Christum, ut Paulus ait, ad Hebr. 3, et Petrus, 1 Canon., c. 3; ergo ut sic sub Dei dominio continetur. Item respondent potest ex illis verbis Christi, Joan. 20: *Ascendo ad Patrem meum, et Patrem vestrum, Deum meum, et Deum vestrum;* nam, ut hic D. Thomas, art. 2, in arg. 3, Sed cont., notavit, Christus his verbis se ipsum Patris servum professus est; atque adeo idem est dicere *Deum meum*, ac, *Dominum meum*. Respondent autem aliqui, ex Damasc., lib. 4 de Fide, c. 8 et 19, non sine causa, non dixisse Christum, *Deum nostrum*, sed divisisse, dicendo *Deum meum, et Deum vestrum;* sicut non dixit, *Patrem nostrum*, sed divisit, dicens, *Patrem meum et Patrem vestrum;* significavit ergo in illa divisione, aliter Patrem esse Deum suum quam

nostrum; nam ita est noster Deus, ut sit etiam dominus; ita vero est Deus Christi, ut non sit dominus ejus. Sed imprimis hæc interpretatio, seu quod Christus in ea divisione hanc diversitatem indicaverit, nullum habet fundamentum in textu evangelico, ut per se patet, quia nullum ibi est verbum quo Christus indicet, Deum non esse dominum suum. Unde Euthymius, ibi quærens cur Christus ita distinxerit, et non dixerit, *Deum nostrum*, non reddit illam rationem, sed quia, licet homo factus sit (inquit) et frater eorum natura humanitatis, honore tamen plurimum ab eis differebat, et divinitatis unione, atque impeccabilitate. Augustinus vero, tract. 121: *Neque hic (inquit) dixit, Deum nostrum; ergo et hic aliter meum, aliter vestrum; Deum meum, sub quo et ego homo sum; Deum vestrum, inter quos et ipsum mediator sum.* Rupertus vero, l. 14 in Joan.: *Deus meus est (inquit), quia creaturam ejus, id est, hominem assumpsi; Deus autem illorum est, quia non aliud quam homines sunt.* Non ergo evangelicus textus illam differentiam requirit. Neque etiam habet fundamentum in Damasceno; verba enim ejus sunt: *Non dixit, Deum nostrum, sed Deum meum, si subtili mentis agitatione id, quod oculis cernitur, ab eo quod mente sola percipitur, distinguas, et Deum vestrum, ut opificem ac dominum.* In quibus verbis potius Damascenus sentit Deum non alia ratione dici alicujus Deum, nisi quia est ejus opifex ac dominus; ideoque Christum Dominum non simpliciter dixisse *Deum nostrum*, sed divisione prædicta usum fuisse, ut denotaret non esse opificem suum ac dominum simpliciter et absolute, secundum omnia quæ in ipso sunt, sed solum secundum humanitatem assumptam; hoc enim est quod ait: *Si subtili mentis agitatione id quod cernitur, ab eo quod mente concipitur, distinguas;* esse autem opificem ac dominum nostrum, secundum omnia quæ sumus. Et ita intellexit illum locum Scholiastes Damasceni Clichtovæus, dicens: *Humanam naturam insinuavit Christus, cum Deum Patrem, Deum suum appellat; nam, secundum divinam, non recte Deus Christi diceretur, siquidem ipse cum Filio suo unus est Deus; sed secundum humanam naturam, Deum Patrem Christus suum vocat Deum, quoniam ut homo, formatus est ab eo, factus et productus; et consimili quoque ratione Deus Pater, noster Deus dicitur, quoniam ab eo creati sumus, atque ad esse perducti.* Et adducit optimum locum Cyrilli, lib. 12 in Joan., c.